

<https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-64-11>
УДК: 336.226.44(477)

Яна Володимирівна Кобушко*

кандидат економічних наук, доцент
i.kobushko@biem.sumdu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2057-2300>

Юлія Олександрівна Мирошніченко*

кандидат економічних наук, доцент
iu.myroshnychenko@biem.sumdu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0463-0347>

Ірина Анатоліївна Теницька*

аспірант
irishatenytska@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2635-8399>

*Сумський державний університет,
вул. Р.-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ФАКТОРІВ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Для подолання причин невиконання екологічним податком компенсаційної, стимулюючої та фіскальної функцій аргументовано необхідність дослідження проблем екологічного оподаткування через призму зростання рівня тіньової економіки та корупції в Україні. Узагальнено та проаналізовано встановлені взаємозв'язки «тіньова економіка – корупція – екологічне регулювання – забруднення навколишнього середовища». Проведено порівняння обсягів екологічних податків в Україні, екологічного податку у % від ВВП в країнах ЄС та Україні. Досліджено природу тіньових факторів та наслідків їх впливу на екологічне оподаткування. Побудовано ланцюгову модель для ідентифікації тіньових процесів у механізмах нарахування, справляння, розподілу та освоєння екологічного податку в Україні. Визначено, що на сучасному етапі необхідним є прийняття відповідних управлінських рішень на державному рівні для протидії неформальним процесам у механізмах нарахування, справляння, розподілу та освоєння екологічного податку в Україні.

Ключові слова: **екологічний податок, ідентифікація, нарахування, розподіл, державне регулювання, справляння, тіньова економіка, тінізація, фактор.**

JEL Classification: H22; H71; Q58.

Як цитувати: Кобушко, Я. В., Мирошніченко, Ю. О., & Теницька, І. А. (2022). Проблемні аспекти ідентифікації факторів тінізації екологічного оподаткування в Україні. *Соціальна економіка*, 64, 125-136. doi: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-64-11>

In cites: Kobushko, I., Myroshnychenko, I., & Tenytska, I. (2022). Problem aspects of identification the factors of shadowing of environmental taxation in Ukraine. *Social Economics*, 64, 125-136. doi: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-64-11> (In Ukrainian)

Вступ. Екологічний податок є одним із інструментів держави в охороні навколишнього природного середовища. Метою податку є стимулювання суб'єктів господарювання до зниження обсягів викидів/скидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря/водні об'єкти, встановлення прямої залежності розміру податкових відрахувань від ступеня негативного впливу на довкілля, мобілізація коштів до бюджетів різних рівнів з метою фінансування витрат на охорону та

раціональне використання природних ресурсів¹.

Екологічний податок в Україні наразі не виконує компенсаційної, стимулюючої та фіскальної функцій через ряд проблемних питань щодо ефективності екологічного податку: 1) неефективне використання; 2) неналежне адміністрування; 3) неефективне управління коштами державного бюджету; 4) неврахування під час планування природоохоронних заходів їх впливу на вирішення еко-

¹ Податковий кодекс України : Закон від 02.12.2010 № 2755-VI із змінами та доповненнями / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17> (дата звернення: 13.10.2022).

логічних проблем України, впливу на зміну якісних показників стану довкілля (Берзіна & Яреськовська, 2021).

Подолання неефективності екологічних податків та регулювання природоохоронної діяльності в Україні має відбуватися на основі виявлення, оцінювання та реагування на причини та наслідки комплексних впливів високого рівня тіньової економіки та корупції в цілому на стан екологічного оподаткування в країні.

Метою статті є ідентифікація тіньової природи факторів у механізмі екологічного оподаткування, характеру їх впливу на обсяги надходжень екологічних податків та здійснення нарахування, справляння, розподілу та освоєння екологічного податку в Україні.

Відповідно до мети завданнями дослідження визначено: дослідити сучасний стан екологічного оподаткування, динаміку тіньової економіки та корупції в Україні та існування взаємозв'язків між ними; встановити вплив факторів тіньового походження на стан екологічного оподаткування; побудувати ланцюгову модель ідентифікації тіньових факторів при нарахуванні, справлянні, розподілі та освоєнні екологічного податку; структурувати характер природи виникнення тіньових факторів на різних ланках ланцюга екологічного податку.

Об'єктом дослідження є сучасний стан екологічного оподаткування в Україні. *Предметом дослідження* є дослідження характеру впливів факторів тіньового походження на обсяги надходжень екологічних податків та здійснення нарахування, справляння, розподілу та освоєння екологічного податку в Україні.

Огляд літератури. Про важливість врахування соціально-еколого-економічних параметрів тіньової економіки як основної загрози національній безпеці країни наголошують Є. Мішенін та І. Ярова (2019), О. Бутнік-Сіверський та О. Петренко (2020). Економічні детермінанти екологічної злочинності, зокрема надмірне оподаткування, слабе державне регулювання економіки, наявність значного сектору тіньової економіки, аналізує Ю. Турлова (2019). Системні заходи детінізації економіки України представлено у праці М. Вінчук та А. Рижкова (2021), необхідність подолання тінізації екологічних податків шляхом удосконалення адміністрування ресурсно-екологічних платежів розглянуто В. Вовк (2004). Інструментарій реалізації податкової політики й ключові проблеми реформування системи оподаткування, податкового адміністрування та протидії тіньовій економіці детально розглянуто авторським колективом (Податкова політика, 2010). Протидію розвитку тіньової економіки в агропромислому виробництві та екологічній сфері

виокремлено як окремий напрям державної політики в орієнтованому Плані організаційно-економічних заходів з питань протидії розвитку тіньової економіки в регіоні, що пропонує О. Дяченко (2018). Вивчення впливу системи подвійного регулювання з ухиленням від сплати податків на створення гаваней забруднення в Європейському Союзі здійснено Hamaguchi Yoshihiro (2022).

Економічну оцінку екологічного навантаження, заподіяного тіньовим сектором економіки, проведено В. Кубатко (2019), зв'язки між рівнем тінізації економіки та показниками екологічного стану формалізовано в дослідженнях І. Тютюнник (2019).

Аналіз проведених іноземними та вітчизняними науковцями теоретичних та емпіричних досліджень щодо визначення взаємозв'язків «тіньова економіка – корупція – екологічне регулювання – забруднення навколишнього середовища» показує деякі закономірності:

- двосекторна модель офіційної та тіньової економіки характеризує залежність: інтенсивність екологічного регулювання та його впровадження може призвести до того, що тіньові сектори економіки стануть джерелом витоку забруднення навколишнього середовища; існує нелінійний зв'язок між тіньовою економікою та забруднення навколишнього середовища в залежності від жорсткості регулювання та його виконання (Baksi & Bose, 2010);

- корупція знижує екологічні стандарти, що сильно приваблює фірми-забруднювачі: збільшення корупції на 1% сприяє їх релокації на 0,28% (Candau & Dienesch, 2017);

- боротьба з корупцією сприяє обмеження впливу тіньової економіки на забруднення навколишнього середовища (Biswas, Farzanegan, & Thum, 2012);

- суворе екологічне регулювання може зменшити забруднення, але збільшити масштаби тіньової економіки (Elgin & Mazhar, 2012);

- жорсткіше регулювання навколишнього середовища призведе до зменшення обсягів виробництва в офіційному секторі та збільшення обсягів виробництва в неформальному секторі; вплив зростання рівня корупції (вимірюється часткою корумпованих чиновників) на забруднення навколишнього середовища є неоднозначним: якщо корупція призводить до послаблення екологічного регулювання, то зростання корупції призведе до збільшення забруднення; виробництво в нелегальних секторах економіки (тіньова економіка) негативно впливає на якість навколишнього середовища через збільшення неконтрольованих викидів забруднюючих речовин (Chen, Hao, Jingwei Li, & Xiaojie Song, 2018);

- тіньова економіка має кілька наслідків для екологічної стійкості; інтерактивний термін тіньової економіки та фінансового розвитку показує, що міцна фінансова система значно пом'якшує негативний вплив тіньової економіки на погіршення стану довкілля (Dada, Ajide, Arnaut, & Adeiza, 2022);

- характерними є стійкі тенденції до формування суттєвого розриву в сумах сплати підприємствами екологічного податку (Uzhva, Belinska, & Rudenko, 2021);

- тінзація екологічного податку відбувається у двох напрямках: оптимізація екологічного оподаткування, що здійснюється з використанням законного інструментарію; ухилення від сплати екологічного податку, що визначається як порушення чинного законодавства (Шиманська, 2014).

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети автори використали такі наукові методи: теоретичне узагальнення, систематизація, синтез, аналіз – з метою вивчення дії встановлених взаємозв'язків «тіньова економіка – корупція – екологічне регулювання – забруднення навколишнього середовища» у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців; статистичний аналіз – для аналізу та порівняння динаміки обсягів надходжень екологічних податків в Україні, надходжень екологічного податку у % від ВВП в країнах ЄС та Україні; факторний аналіз – при визначенні природи тіньових факторів та наслідків їх впливу у механізмі екологічного оподаткування; моделювання – при побудові ланцюгової моделі для ідентифікації тіньових процесів у механізмах нарахування, справляння, розподілу та осво-

ення екологічного податку в Україні; аргументації – при обґрунтуванні впливу факторів тінзації на основі фактичних результатів, виявлених внаслідок заходів державного фінансового контролю Держаудитслужбою.

Основні результати. У структурі екологічних податків найбільша частка припадає на екоподаток за викиди в атмосферне повітря (рис. 1).

Обсяги надходжень екологічних податків у % до ВВП за 2002-2020 рр. у країнах Європейського Союзу та в Україні наведено в табл. 1. За останні роки в Україні цей показник становить в межах 2% від ВВП.

Питання неефективності існуючих податкових ставок та зборів в Україні є вкрай актуальним. Впровадження дієвих економічних, управлінських, правових засобів регулювання та інструментів екологічного оподаткування забруднювачів має сприяти відновленню та покращенню природного середовища (Захаркіна & Новіков, 2020).

Про необхідність перегляду політики справляння екологічного оподаткування було наголошено у Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України, чинній з 2010 до 2020 року¹, в якій передбачалися необхідні зміни у екологічному оподаткуванні:

- удосконалення нормативно-правової бази з питань оподаткування забруднення навколишнього природного середовища, зокрема виробництва, зберігання, транспортування та споживання екологічно небезпечної продукції, яка негативно впливає на навколишнє природне середовище та здоров'я населення;

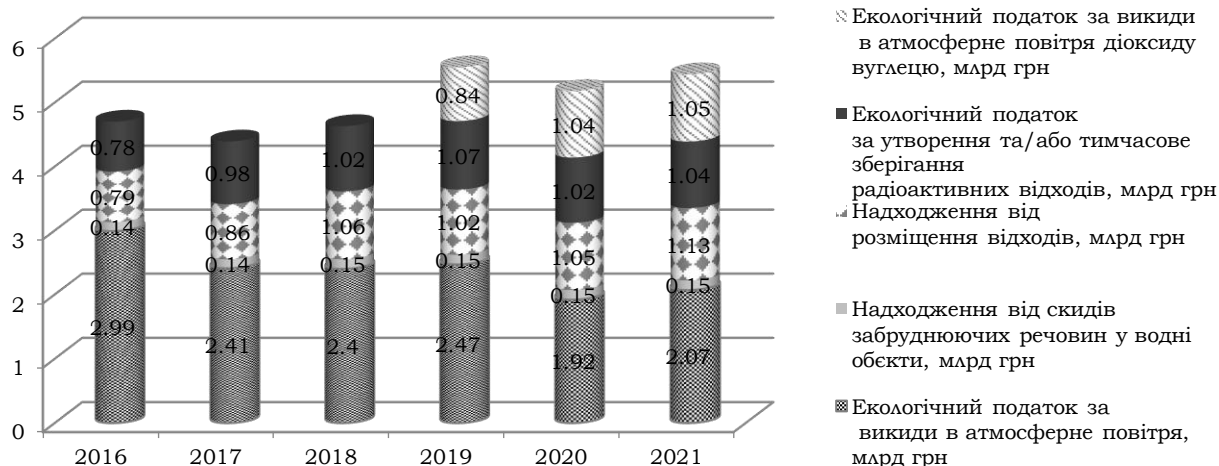

Рис. 1. Динаміка надходжень екологічних податків за 2016-2021 рр. в Україні, млрд грн
Fig. 1. Dynamics of environmental tax revenues in Ukraine, 2016-2021 (UAH billion)

Джерело: побудовано авторами за даними²

¹ Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України № 2697-VIII від 28.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#n14> (дата звернення: 20.10.2022).

² OESD. Stat. Environmentally related tax revenue. URL: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ERTR> (дата звернення: 21.10.2022).

Таблиця 1. Надходження екологічного податку у % від ВВП
Table 1. Environmental tax revenues in % of GDP

Країна/Рік	2002	2006	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Austria	2,77	2,55	2,46	2,53	2,52	2,51	2,48	2,53	2,41	2,28	2,1
Belgium	2,47	2,28	2,26	2,18	2,1	2,1	2,19	2,25	2,23	2,14	2,01
Czech Republic	2,44	2,56	2,61	2,56	2,48	2,47	2,49	2,44	2,53	2,42	2,28
Denmark	5,09	4,81	4,12	4,04	4,01	3,99	3,91	3,66	3,62	3,29	3,17
Estonia	1,99	2,2	2,94	2,75	2,71	2,84	3,09	3,04	3,3	3,73	2,99
Finland	2,89	2,96	2,71	3,01	2,93	2,9	3,08	2,96	2,93	2,81	2,73
France	2,29	2,26	2,21	2,26	2,3	2,42	2,47	2,51	2,56	2,46	2,38
Germany	2,5	2,37	2,16	2,12	1,99	1,92	1,86	1,62	1,77	1,76	1,71
Greece	2,27	1,97	2,67	3,33	3,74	3,83	3,81	4,04	3,8	3,87	3,77
Hungary	2,61	2,95	2,86	2,86	2,37	2,73	2,8	2,69	2,56	2,45	2,46
Ireland	2,27	2,42	2,44	2,38	2,39	1,92	1,88	1,68	1,56	1,39	1,2
Italy	2,94	2,88	2,82	3,5	3,6	3,42	3,54	3,32	3,34	3,29	3,08
Latvia	2,33	2,27	3,31	3,09	3,51	3,66	3,75	3,69	3,51	3,33	3,31
Lithuania	2,92	1,83	1,88	1,73	1,84	1,96	2,04	2,02	2,04	1,94	1,98
Luxembourg	2,67	2,63	2,28	2,25	1,91	1,78	1,68	1,65	1,72	1,76	1,41
Netherlands	3,34	3,69	3,62	3,33	3,41	3,44	3,49	3,5	3,55	3,68	3,55
Poland	2,4	2,59	2,45	2,5	2,48	2,51	2,58	2,43	2,54	2,48	2,41
Portugal	2,99	2,79	2,44	2,2	2,28	2,43	2,59	2,59	2,58	2,53	2,38
Slovak Republic	2,36	2,4	2,04	1,93	2,02	2,02	2,03	2,02	2,11	2,04	1,9
Slovenia	3,26	3,01	3,71	4,09	4,44	4,6	4,64	4,43	4,11	4,01	3,61
Spain	2,01	1,83	1,65	1,58	1,88	1,93	1,87	1,84	1,84	1,77	1,75
Sweden	2,71	2,59	2,56	2,37	2,17	2,18	2,22	2,13	2,08	2,06	2,07
Switzerland	1,87	1,88	1,68	1,63	1,59	1,61	1,63	1,65	1,66	1,38	1,37
Bulgaria	2,36	2,74	2,73	2,64	2,82	2,94	2,97	2,78	2,61	2,98	3,03
Croatia	4,08	3,73	3,56	3,13	3,77	3,97	4,07	4,09	4,14	4,09	3,91
Cyprus	2,71	3,09	2,75	2,58	3,06	3,04	2,93	3,01	2,93	2,54	2,48
Malta	3,18	3,18	2,8	2,79	2,73	2,69	2,62	2,53	2,48	2,46	2,27
Ukraine	0,79	0,54	0,91	1,11	1,41	1,74	2,17	2,3	2,12	1,94	1,9

Джерело: складено авторами на основі даних¹

- збільшення податкового навантаження на ті види діяльності та форми споживання, що є екологічно шкідливими для суспільства, насамперед на шкідливу для здоров'я людей продукцію, ресурсні та екологічні платежі.

Серед основних засад державної екологічної політики України на період до 2030 року², що стосуються зрушень у екологічному оподаткуванні, є наступні:

- інтегрування екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку та у процесі прийняття рішень про провадження планованої діяльності об'єктів, які

можуть мати значний вплив на довкілля;

- відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації;

- стимулювання державою вітчизняних суб'єктів господарювання, які здійснюють скорочення викидів парникових газів, зниження показників енерго- та ресурсоемності, модернізацію виробництва, спрямовану на зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище, у тому числі вдосконалення системи екологічного податку за забруднення довкілля та платежів за використання природних ресурсів.

¹ OESD. Stat. Environmentally related tax revenue. URL: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ERTR> (дата звернення: 21.10.2022).

² Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України № 2697-VIII від 28.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#n14> (дата звернення: 20.10.2022).

Цілі сталого розвитку, адаптовані для України на період 2015-2030 року, передбачають низку завдань у сфері охорони навколишнього природного середовища, вирішення яких є можливим у т.ч. за умови повного виконання компенсаційної та стимулюючої функцій, покладених на екологічний податок (Канонішена Коваленко & Шевченко, 2018).

З 01 січня 2022 року збільшилися ставки екологічного податку (табл. 2).

Також тимчасово, з 1 січня 2022 року по 31 грудня року, в якому припинено чи скасовано воєнний стан, введений Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022¹, затвердженням Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX², не нараховується та не сплачується екологічний податок платниками цього податку, зареєстрованими (взятими на облік) за місцем розміщення стаціонарних джерел забруднення, за утворення радіоактивних відходів та тимчасове зберігання радіоактивних відходів на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, та на територіях, тимчасово окупованих зброй

ними формуваннями російської федерації.

Повномасштабне російське вторгнення на територію України призвело до значних негативних наслідків для довкілля, загострилися існуючі екологічні проблеми та з'явилися нові. Відсутність доступу до територій та об'єктів природоохоронного управління, втрата та руйнування інфраструктури, призупинення заходів контролю та скасування обов'язку сплати екологічного податку на період воєнного стану негативно вплинула на можливість повноцінно реалізувати державне управління у галузі охорони довкілля. Територіальними та міжрегіональними територіальними органами Державної екологічної інспекції відповідно до чинних методик^{3 4 5}, нараховано збитків в загальну суму 1 336 644 459,60 тис. грн, в тому числі: за засмічення земельних ресурсів – на суму 410 426 731,38 тис. грн; за забруднення ґрунтів речовинами, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості – на суму 2 303 631,36 тис. грн; за забруднення та засмічення вод – на суму 139 968,65 тис. грн; за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря 923 774 128,20 тис. грн⁶.

Таблиця 2. Зміни ставок екологічного податку
Table 2. Changes in environmental tax rates

База та об'єкт оподаткування	Зміна ставки екологічного податку	Пункт у Податковому кодексі (ПК)
Викиди в атмосферне повітря Викиди двоокису вуглецю (CO ₂)	на 5% в 3 рази	(п. 241.1-241.3 ПК), (п. 243.4 ПК);
Викиди в водні об'єкти	у 2.4 рази передбачається поетапне підвищення ставок екоподатку з 2022 по 2025 рік З 2022 року по 2024 рік ставки екоподатку складатимуть 30%, 60% та 90% від базового рівня 2025 року, який визначений у п. 245.1 ПК;	(п. 37 підрозд. 5 Перехідних положень ПК).
Розміщення небезпечних відходів, у т.ч. ртутьмісних приладів і люмінесцентних ламп	на 10% та більше	(пп. 246.1.1 ПК) (пп. 246.1.2 ПК);
Тимчасове зберігання радіоактивних відходів їхніми виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк	на 5% ставки екоподатку	(п. 248.1 ПК)

Джерело: зведено авторами за даними⁷

¹ Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 20.10.2022).

² Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

³ Про затвердження Методики визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 21.07.2022 № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0900-22#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

⁴ Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

⁵ Про затвердження Методики розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та /або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 13.04.2022 № 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

⁶ Інформаційно-аналітичні матеріали до питання слухань «Вплив воєнних дій на довкілля в Україні та його відновлення до природного стану». URL: <https://docs.google.com/document/d/1pX7ZSVYeDv2hkOZaP0P1VtmereExZDL/edit> (дата звернення: 20.10.2022).

⁷ Сайт головбух. Екологічний податок у 2022 році. URL: https://buhplatforma.com.ua/article/7127-ekologichniy-podatok-2019#anc_12%C2%BB (дата звернення: 20.10.2022).

Поряд із зростанням ставок екологічного оподаткування та тимчасовим зменшенням кількості підприємств, які сплачуватимуть екологічний податок, вкрай необхідним є забезпечення цільового і ефективного використання коштів від екологічного податку та стимулювання модернізації підприємств-забруднювачів для досягнення визначених орієнтирів у екологічній сфері.

У той же час вирішення питань з подолання неефективності екологічного оподаткування та регулювання природоохоронної діяльності в Україні мають розглядатися, враховуючи особливості ведення господарської діяльності, зокрема значний рівень тіньової економіки та корупційні зловживання в державному секторі.

Ураховуючи зростання ставок екологічного оподаткування та в умовах погіршення економічних умов ведення діяльності внаслідок воєнного стану в Україні, цілком можливим є активніше зростання тіньових операцій в діяльності підприємств, які є платниками екологічного податку, оскільки для бізнес-спільноти збільшення податків є додатковим фіскальним навантаженням. Характер ведення економічної діяльності в Україні, існуючий рівень тіньової економіки за видами діяльності та сприйняття корупції (табл. 3), рівень регулювання та контроль антропогенного навантаження на екосистеми значним чином впливають в цілому на обсяги екологічних податків, а також їх цільового використання.

Це вимагає ґрунтовного дослідження та аналізу природи факторів тінізації у екологічному оподаткуванні, які існуючих так і потенційних, що є необхідним для реалізації ефективної державної екологічної політики на різних рівнях.

Високий рівень тіньової економіки спостерігається за тими видами економічної діяльності, які чинять значний негативний вплив на навколишнє середовище у вигляді викидів, скидів та розміщення відходів та мають низький рівень впровадження нових або

вдосконалених технологій, зокрема добувна та переробна промисловість, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (табл. 4).

За результатами оцінки корупційних ризиків у діяльності Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України у 2021 р. в рамках Антикорупційної програми¹ встановлено 43 корупційні ризики та заплановані відповідні заходи щодо усунення корупційного ризику.

Ідентифікація тіньової природи факторів у механізмі екологічного оподаткування, проведена за ланцюговою моделлю (рис. 2), дозволяє виявити характер їх впливу на обсяги надходжень екологічних податків, а також на здійснення нараховування, справляння, розподілу та освоєння екологічного податку в Україні, що дасть змогу структурувати напрямки державної політики, які потребують удосконалених нормативно-регуляторних змін.

При нарахуванні екологічного податку платники можуть ухилятися від сплати екологічного податку до бюджету, оскільки відсутній єдиний облік суб'єктів господарювання, які отримали дозволи на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, а також належна взаємодія та обмін інформацією між органами державної влади з метою здійснення повноцінного контролю за справлянням екологічного податку, ефективних заходів державного контролю з питань охорони навколишнього середовища. Так, аудит ефективності виконання повноважень органами державної влади в частині контролю за повнотою і своєчасністю надходження екологічного податку з викидів у атмосферне повітря та скидів у водні об'єкти показує, що Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів не розроблено та не затверджено зазначеного порядку обліку, що призводить до відсутності достовірного обліку суб'єктів господарювання, які мають дозволи на викиди забруднюючих речовин².

Таблиця 3. Динаміка тіньової економіки та сприйняття корупції в Україні
Table 3. Dynamics of the shadow economy and perception of corruption in Ukraine

Рік	Рівень тіньової економіки у % до ВВП	Індекс сприйняття корупції, балів	Рік	Рівень тіньової економіки у % до ВВП	Індекс сприйняття корупції, балів
2021	32	32	2016	33	29
2020	30	33	2015	35	27
2019	28	30	2014	36	26
2018	29	32	2013	30	25
2017	32	30	2012	30	26

Джерело: складено авторами на основі даних^{3 4 5}

¹ Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Антикорупційної програми Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України на 2021–2023 роки» № 901 від 30 грудня 2021 року.

² Звіт про результати аудиту ефективності виконання повноважень органами державної влади в частині контролю за повнотою і своєчасністю надходження екологічного податку з викидів у атмосферне повітря та скидів у водні об'єкти : Рішення Рахункової палати від 11.04.2018 № 10-3. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2018/10-3_2018/Zvit_10-3_2018.pdf (дата звернення 21.10.2022).

³ Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2019 році. URL: https://ucap.io/wp-content/uploads/2020/06/1_shadow_2019.pdf (дата звернення 15.10.2022).

⁴ Тіньова економіка. Загальні тенденції-2021. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTynvoiEkonomiki> (дата звернення 21.10.2022).

⁵ Індекс сприйняття корупції-2021. Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-sprinyattya-koruptsiyi-2021/> (дата звернення 20.10.2022).

Також, нормативно-правові акти не містять уніфіковану систему одиниць виміру граничнодопустимих/дозволенних обсягів викидів забруднюючих речовин (у мг/м³, г/год, г/сек та в тонн/рік), що не сприяє достовірності даних щодо обсягів таких викидів та їх узагальнення. Одним із документів, необхідних для отримання дозволу на викиди, є звіт про проведення інвентаризації викидів забруднюючих речовин на підприємстві. Відсутність повноти державного обліку об'єктів, що справляють шкідливий вплив, та обліку суб'єктів господарювання, які отримали дозволу на викиди, невстановлення обов'язкових термінів проведення інвентаризації не сприяє ефективності контролю за обсягами та видами викидів, як наслідок, повноті надходження екологічного податку до державного бюджету.

Наявність тіньових схем організації діяльності насамперед промислових, добувних, переробних підприємств, коли частина діяльності переходить у неформальний сектор призводить до викидів, скидів у навколишнє середовище, які не підлягають обліку та подальшому оподаткуванню.

Тіньові операції при нарахуванні екологічного податку можуть виникати, по-перше, при визначенні об'єктів та баз оподаткування екологічного податку. Так, обсяги та види забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферне повітря стаціонарними джерелами; обсяги та види забруднюючих речовин, які скидаються безпосередньо у водні об'єкти; обсяги та види (класи) відходів, що розміщуються у спеціально відведених для цього місцях протягом звітного кварталу, крім обсягів та видів (класів) окремих відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях можуть свідомо занижуватися для зменшення бази оподаткування, цьому теж сприяє відсутність адміністративного кон-

тролю за поданням екологічної звітності та неузгодженість систем адміністрування екологічного оподаткування та контролю за екологічною звітністю.

При справлянні екологічного податку факторами тіннізації є відсутність ефективної та дієвої системи контролю за обсягами та видами викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та скидів у водні об'єкти, які є об'єктом та базою оподаткування екологічним податком, а також за повнотою і своєчасністю надходження цього податку до державного бюджету. Система справляння екологічного податку не є інструментом державного впливу в охороні навколишнього природного середовища України та не стимулює суб'єктів господарювання до зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та скидів у водні об'єкти, а також дотримання їх нормативів і лімітів¹.

Існують ризики виникнення корупційних схем при отриманні дозволів на викиди забруднюючих речовин та ліцензій на поводження з небезпечними відходами, у результаті чого здійснюється вплив на навколишнє середовище:

- за викиди забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря. Відповідно до ст. 11 Закону України № 2707 «Про охорону атмосферного повітря»² отримання дозволу, виданого суб'єкту господарювання, об'єкт якого належить до другої або третьої групи, обласними, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища або через центри надання адміністративних послуг за погодженням з територіальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення;

Таблиця 4. Рівень тіньової економіки за видами економічної діяльності, % від обсягу офіційного ВДВ відповідного ВЕД

Table 4. The level of the shadow economy by types of economic activity, % of the volume of official GVA corresponding to foreign trade

Вид економічної діяльності	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	29	36	31	28
Операції з нерухомим майном	34	29	35	32
Добувна промисловість	29	26	41	32
Фінансова та страхова діяльність	36	19	33	32
Переробна промисловість	25	20	31	24
Будівництво	25	21	35	32
Оптова та роздрібна торгівля	22	15	32	24
Сільське, лісове та рибне господарство	13	20	17	11

Джерело: складено авторами на основі даних^{3 4}

¹ Звіт про результати аудиту ефективності використання бюджетних коштів, спрямованих Державній екологічній інспекції України : Рішення Рахункової палати від 28.09.2021 № 21-3. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activitv/Collegium/2021/21-3_2021/Zvit_21-3_2021.pdf (дата звернення 21.10.2022).

² Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16.10.1992 № 2707-12 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text> (дата звернення: 20.10.2022).

³ Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2019 році. URL: https://ucap.io/wp-content/uploads/2020/06/1_shadow_2019.pdf (дата звернення 15.10.2022).

⁴ Тіньова економіка. Загальні тенденції-2021. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiiEkonomiki> (дата звернення 21.10.2022).

Рис. 2. Ланцюгова модель ідентифікації факторів тінзації при екологічному оподаткуванні
Fig. 2. Chain model of identification of shading factors in environmental taxation

- за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти здійснюється за наявності дозволу, який видається територіальними органами Державного агентства водних ресурсів.

- за розміщення відходів (крім розміщення окремих видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання) видається Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів.

Одним із способів виявлення тіншових процесів на цьому етапі можна розглядати інтенсивне використання існуючих цифрових інструментів податкового адміністрування та контролю, зокрема для посилення аналітичної спроможності за рахунок міжвідомчої взаємодії. Таким прикладом вже є ініціатива залучення Державної податкової служби до спільного проекту Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України та Державного космічного агентства України з використанням аерокосмічного моніторингу для модернізації контролю екологічного оподаткування (Касперович, 2021).

При розподілі екологічного податку важливим аспектом у сфері екологічного оподаткування є розподіл коштів між рівнями бюджетної системи та напрями їх витрачання (Антипов, 2021). Кошти екологічного податку та збитків за шкоду навколишньому природному середовищу частково зараховуються до доходів загального фонду Державного бюджету України, і використовуються не на цілі, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища.

Законодавчо визначений розподіл між бюджетами екологічного податку (крім частини, що стосується радіовідходів) з 2017 року становить 45 % до доходів загального фонду державного бюджету та 55% до надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів. Для фінансування відновлення навколишнього середовища внаслідок воєнних дій на слуханнях Комітету ВРУ з питань

екологічної політики та природокористування¹ від 10.11.2022 р. запропоновано створити «Державний фонд відновлення природного стану довкілля України» у складі спеціального фонду Державного бюджету України. Це передбачає необхідність внесення відповідних змін та доповнень у Бюджетний та Податковий кодекси України та в інші нормативно-правові акти. Прозорість формування надходжень та контроль за ефективним витрачанням коштів новоутвореного фонду саме на цілі відновлення довкілля мають стати пріоритетними питаннями для органів влади.

При використанні екологічного податку проблемні питання, пов'язані з корупційними діями щодо використання екологічного податку в Україні виявлені під час проведення Держаудитслужбою заходів державного фінансового контролю².

Державний фонд охорони навколишнього природного середовища є складовою частиною Державного бюджету України та формується за рахунок частини коштів, що надійшли від сплати екологічного податку, та інших джерел, визначених законодавством. Кошти Фонду спрямовуються за бюджетною програмою КПКВК 2401270 «Здійснення природоохоронних заходів», головним розпорядником коштів якої є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України відповідно до планів природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, перелік яких затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 року № 1147.

У Держаудитслужби під постійним контролем перебуває питання використання коштів фонду шляхом проведення періодичних контрольних заходів у системі Міністерства.

Попри те, що основним джерелом наповнення фонду є частина екологічного податку, який сплачують забрудники навколишнього середовища і основною метою здійснення природоохоронних заходів є поліпшення стану довкілля, більшість цих заходів безпосе-

¹ Комітет ВРУ з питань екологічної політики та природокористування. Інформаційно-аналітичні матеріали до питання слухань «Вплив воєнних дій на довкілля в Україні та його відновлення до природного стану» (2022). URL: <https://docs.google.com/document/d/1pX7ZSVYeDv2hkOZaP0Pi1VTmeregExZDL/edit> (дата звернення: 20.10.2022).

² Комітет ВРУ з питань екологічної політики та природокористування. Матеріали слухання «Розподіл та використання екологічного податку в Україні: сучасний стан та пріоритетні напрями реформування». (2021) URL: <https://docs.google.com/document/d/1xPnAk6L2NVfuzIXhb5oOSxKh8AkS3BIH/edit> (дата звернення: 20.10.2022).

редньо не спрямована на подолання екологічних проблем та зменшення рівня впливу забруднювачів на стан довкілля.

Державний фінансовий аудит виконання бюджетних програм Міністерством енергетики та захисту довкілля України за період з 01.01.2018 по 31.12.2019, які були спрямовані на формування та реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, виявив низку недоліків у використанні коштів бюджетної програми КПКВК 2401270 «Здійснення природоохоронних заходів»: 1) міністерство приймало рішення про фінансування заходів, які не мають впливу на розв'язання екологічних проблем держави та піддають сумніву ефективність використаних коштів; 2) спрямування частини коштів бюджетної програми КПКВК 2401270 (близько 15% від загальної суми коштів) на заходи, які не мають на меті природоохоронного ефекту, що свідчить про їх неефективне використання: на зміцнення матеріально-технічної бази науково-дослідної установи «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем»; на придбання автомобіля Державній екологічній академії післядипломної освіти та управління, які перебувають у сфері управління міністерства; фінансування низки заходів зі зміцнення матеріально-технічної бази Державної екологічної інспекції України та її територіальних органів (попри те, що утримання Держекоінспекції здійснюється коштом окремої бюджетної програми); 3) окремі заходи, заплановані міністерством на 2018–2019 роки з чітко вираженим природоохоронним ефектом, через брак коштів виконані частково або взагалі не виконані.

Нецільове використання знайдень від екологічного податку є одним із чинників, що значно стримують державну підтримку екомодернізації в Україні (Берзіна & Яреськовська, 2021). До них також відносять: незавершеність законодавства про державну до-

помогу в сфері навколишнього природного середовища; невідповідність чинного бюджетного законодавства України діючим нормам Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» щодо обов'язкового формування спеціального фонду за рахунок частини надходжень від екологічного податку; непрозоре, малоефективне і достатнє фінансування з державного та місцевих бюджетів природоохоронних заходів; фінансування природоохоронних заходів за залишковим принципом тощо.

Висновки. Для досягнення цілей екологічного податку, які передбачено його компенсаційною, стимулюючою і фіскальною функціями, та з метою детінізації екологічного оподаткування в цілому слід виявляти тіньові фактори.

Ланцюгова модель ідентифікації тіньових факторів при нарахуванні, справлянні, розподілі та освоєнні екологічного податку дозволяє виявити та структурувати характер природи їх виникнення на різних ланках ланцюга: економічний, політичний, нормативно-правовий, організаційний, регуляторний, бюджетний. Виявлено, що тіньовим процесам сприяють: відсутність єдиного обліку суб'єктів господарювання з дозволами на викиди забруднюючих речовин; відсутність комунікаційного механізму обміну інформацією між органами державної влади щодо справляння екологічного податку; відсутність належного адміністративного контролю та адміністрування екологічного оподаткування; існування корупційних схем при оформленні дозволів суб'єктами господарювання, а також при використанні надходжень від екологічного податку.

Запропонований підхід дозволить комплексно аналізувати напрямки державної політики, які потребують удосконалення та нормативно-регуляторних змін, для запобігання неформальним процесам у екологічному оподаткуванні в Україні.

Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих на виконання науково-дослідної роботи «Детінізація та регуляторна ефективність екологічного оподаткування: оптимізаційне моделювання для забезпечення національної безпеки та раціонального природокористування» (№ 0122U000777).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Берзіна С., Яреськовська І. Екологічний податок та економічні інструменти стимулювання зеленої модернізації промислових підприємств. Онлайн засідання громадської ради Міндовкілля 18 січня 2021. URL: <https://mepr.gov.ua/files/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%92%D0%91%D0%A3.pdf> (дата звернення: 02.10.2022).
2. Мішенін Є. В., Ярова І. Є. Системна оцінка результативності екологічного оподаткування у контексті соціально-еколого-економічної безпеки просторового розвитку. *Збалансоване природокористування*. 2019. Вип. 3. С. 101-107. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82524> (дата звернення: 12.10.2022).
3. Бутнік-Сіверський О. Б., Петренко О. П. Тінізація економіки та інтелектуальної економіки як загроза національній безпеці країни та їх детінізація : монографія / за наук. ред. Бутнік-Сіверського О. Б.. 2020. 108 с.
4. Турлова Ю. А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 485 с.

5. Вінчук М. В., Рижкова А. А. Проблемно-цільове програмування детінізації економіки України в контексті збалансованого соціально-економічного розвитку. *Актуальні проблеми зміцнення економічної без пеки держави та суб'єктів господарської діяльності* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 16 квітня 2021 р.) / за заг. ред. В. С. Білхара. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 184 с.
6. Вовк В. І. Екологічна економіка – від доктрини до політики. 2004. URL: https://www.sd4ua.org/wp-content/uploads/2015/02/vovk_v.pdf (дата звернення: 30.10.2022).
7. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій : навчальний посібник / під редакцією д-ра екон. наук, проф. Іванова Ю. Б., д-ра екон. наук, проф. Майбурова І. А. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2010. 492 с.
8. Дяченко О. П. Теоретико-методологічні засади державної політики протидії розвитку тіньової економіки в Україні : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 295 с.
9. Yoshihiro H. Effect of environmental tax evasion on pollution havens within the EU's dual regulation system. *SN Business & Economics*. 2022. Vol. 2(194). Pp. 1-25. DOI: <https://doi.org/10.1007/s43546-022-00368-2>
10. Кубатко В. В. Державна політика детінізації економіки України з урахуванням економіко-екологічних факторів : дис... канд. екон. Наук : 08.00.03. Суми, 2019. 221 с.
11. Тютюнник І. В. Детінізація національної економіки на основі управління податковими розривами : дис... д-ра екон. Наук : 08.00.03. Суми, 2020. 471 с.
12. Baksi S., Bose P. Environmental Regulation in the Presence of an Informal Sector. *Working Paper*: 2010. № 2010-03. Department of Economics, The University of Winnipeg. URL: <http://economics.uwinnipeg.ca/RePEc/winwop/2010-03.pdf> (дата звернення: 17.10.2022).
13. Candau F., Dienesch E. Pollution Haven and Corruption Paradise. *Journal of Environmental Economics and Management*. 2017. Vol. 85. Pp. 171-192. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jeem.2017.05.005>
14. Biswas A. K., Farzanegan M. R., Thum M. Pollution, shadow economy and corruption: Theory and evidence. 2012. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2012.01.007>
15. Elgin C., Mazhar U. Environmental Regulation, Pollution and the Informal Economy. 2012. URL: https://www.researchgate.net/publication/254395707_Environmental_Regulation_Pollution_and_the_Informal_Economy (дата звернення: 15.10.2022).
16. Heyin Chen, Yu Hao, Jingwei Li, Xiaojie Song. The impact of environmental regulation, shadow economy, and corruption on environmental quality: Theory and empirical evidence from China. *Journal of Cleaner Production*. 2018. Pp. 200-214. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652618315531> (дата звернення: 15.10.2022).
17. Dada J. T., Ajide F. M., Arnaut M., Adeiza A. On the shadow economy-environmental sustainability nexus in Africa: the (ir)relevance of financial development. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1080/13504509.2022.2115576>
18. Uzhva A., Belinska S., Rudenko N. Formation of the incentive role of the environmental tax in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. Vol. 3. Pp. 095 – 099. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-3/095>
19. Шиманська К. В. Проблеми екологічного оподаткування в Україні: облікові аспекти тінізації екологічних платежів. Рекомендовано до друку радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Протокол № 3 від 6 листопада 2014 р., 185 с.
20. Захаркіна А. С., Новіков В. М. Екологічне оподаткування в Україні: перспективи удосконалення на основі зарубіжного досвіду. *Вісник СумДУ. Серія Економіка*. 2020. Вип. 4. С. 121-130. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/83732/1/Zakharkina_environmental_tax.pdf (дата звернення: 20.10.2022).
21. Канонішена-Коваленко К., Шевченко А. Екологічний податок від А до Я. Київ: Фондація «Відкрите Суспільство». 2018. URL: https://openaccess.org.ua/data/blog_dwnl/Ecological_tax_2018.pdf (дата звернення: 01.11.2022).
22. Касперович Ю. В. Розвиток цифрових інструментів податкового адміністрування та контролю. 2021. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-11/tsyfrovi-instrumenty_24112021.pdf (дата звернення: 18.10.2022).
23. Антипов В. Слухання комітету ВРУ з питань екологічної політики та природокористування «Розподіл та використання екологічного податку в Україні: сучасний стан та пріоритетні напрями реформування». 2021. URL: https://komekolog.rada.gov.ua/documents/sluhannja/kom_sluhannja/75533.html (дата звернення: 16.10.2022).

Стаття надійшла до редакції 30.10.2022 р.

Стаття рекомендована до друку 01.12.2022 р.

Iana Kobushko*, PhD (Economics), Associate Professor,
i.kobushko@biem.sumdu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2057-2300>

Iuliia Myroshnychenko*, PhD (Economics), Associate Professor,
iu.myroshnychenko@biem.sumdu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0463-0347>

Iryna Tenytska*, Graduate Student,
irishatenytska@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2635-8399>

*Sumy State University, 2, St. Rymyskogo-Korsakova, Sumy, 40007, Ukraine

PROBLEM ASPECTS OF IDENTIFICATION THE FACTORS OF SHADOWING OF ENVIRONMENTAL TAXATION IN UKRAINE

In order to overcome the reasons for the environmental tax not fulfilling its compensatory, stimulating and fiscal functions, the need to study the problems of environmental taxation through the prism of the growth of the shadow economy and corruption in Ukraine is argued. The established relationships "shadow economy - corruption - environmental regulation - environmental pollution" are summarized and analyzed. A comparison of the volume of environmental taxes in Ukraine, environmental tax as a % of GDP in EU countries and Ukraine was made. The nature of shadow factors and the consequences of their impact on environmental taxation have been studied. A chain model was built to identify shadow processes in the mechanisms of assessment, settlement, distribution and development of environmental tax in Ukraine. It allows to identify and structure the nature of the appearance of shadow factors at various links of the chain: economic, political, regulatory, organizational, regulatory, budgetary. The most used shadow operations in environmental taxation are: evasion of payment of environmental tax to the budget due to lack of unified accounting of polluting economic entities; unreliability of data on the volume of emissions and their generalization; transfer of economic activity to the informal sector; corruption schemes when obtaining permits for emissions of pollutants and licenses for handling hazardous waste; untargeted distribution of environmental tax funds between the levels of the budget system; corrupt actions regarding the use of environmental tax. It was determined that at the current stage, it is necessary to make appropriate management decisions at the state level to counter informal processes in the mechanisms of assessment, settlement, distribution and development of the environmental tax in Ukraine. The chain model of identification of shadow factors will allow a comprehensive analysis of the areas of state policy that require improvement and normative and regulatory changes to prevent informal processes in environmental taxation in Ukraine.

Keywords: **Environmental Tax, Identification, Assessment, Distribution, State Regulation, Enforcement, Shadow Economy, Shadowing, Factor.**

JEL Classification: H22; H71; Q58.

REFERENCES

1. Berzina, S., & Yares'kovs'ka, I. (2021). Environmental tax and economic tools for stimulating green modernization of industrial enterprises. *Online meeting of the public council of the Ministry of Environment* on January 18, Retrieved from <https://mepr.gov.ua/files/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%92%D0%91%D0%A3.pdf>. (in Ukrainian)
2. Mishenin, Ye.V., & Yarova, I. Ye. (2019). Systematic assessment of the effectiveness of environmental taxation in the context of social, environmental and economic security of spatial development. *Balanced nature management*, 3, 101-107. Retrieved from <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82524>. (in Ukrainian)
3. Butnik-Siverskyi, O. B., & Petrenko, O. P. (2020). *Tinization of the economy and intellectual economy as a threat to the country's national security and their detinization: a monograph*. 108 p. (in Ukrainian)
4. Turlova, Yu. A. (2019). *Combating environmental crime in Ukraine: criminological and criminal law principles*. Kyiv. (in Ukrainian)
5. Vinichuk, M. V., & Ryzhkova, A. A. (2021). Problem-targeted programming of detinization of the economy of Ukraine in the context of balanced socio-economic development. *Actual problems of strengthening the economic stability of the state and subjects of economic activity*: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. (in Ukrainian)
6. Vovk, V. I. (2004). Ecological economy - from doctrine to policy. Retrieved from https://www.sd4ua.org/wp-content/uploads/2015/02/vovk_v.pdf. (in Ukrainian)
7. *Tax policy: theory, methodology, tools*. (2010). Tutorial / Edited by Dr. Econ. Sciences, Prof. Yu. B. Ivanova, Doctor of Economics Sciences, Prof. Maiburova I. A. Kh.: VD "INZHEK". (in Ukrainian)
8. Dyachenko, O. P. (2018). *Theoretical and methodological foundations of the state policy of countering the development of the shadow economy in Ukraine*: Monograph. Odesa: Phoenix. (in Ukrainian)
9. Yoshihiro, H. (2022). Effect of environmental tax evasion on pollution havens within the EU's dual regulation system. *SN Business & Economics*, 2(194), 1-25. doi: <https://doi.org/10.1007/s43546-022-00368-2>

10. Kubatko, V. V. (2019). *The state policy of detinization of the economy of Ukraine taking into account economic and ecological factors*. Sumy. (in Ukrainian)
11. Tiutiunyk, I. V. (2020). *Detinization of the national economy based on the management of tax gaps*. Sumy. (in Ukrainian)
12. Baksi, S., & Bose, P. (2010). Environmental Regulation in the Presence of an Informal Sector. Retrieved from <http://economics.uwinnipeg.ca/RePEc/winwop/2010-03.pdf>.
13. Candau, F., & Dienesch, E. (2017) Pollution Haven and Corruption Paradise. *Journal of Environmental Economics and Management*, 85, 171-192. <https://doi.org/10.1016/j.jeem.2017.05.005>
14. Biswas, A. K., Farzanegan, M. R., & Thum, M. (2012). *Pollution, shadow economy and corruption: Theory and evidence*. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2012.01.007>
15. Elgin, C., & Mazhar, U. (2012). Environmental Regulation, Pollution and the Informal Economy. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/254395707_Environmental_Regulation_Pollution_and_the_Informal_Economy.
16. Heyin Chen, Yu Hao, Jingwei Li & Xiaojie Song. (2018). The impact of environmental regulation, shadow economy, and corruption on environmental quality: Theory and empirical evidence from China. *Journal of Cleaner Production*, 200-214. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652618315531>.
17. Dada, J. T., Ajide, F. M., Arnaut, M., & Adeiza, A. (2022). On the shadow economy-environmental sustainability nexus in Africa: the (ir)relevance of financial development. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*. doi: <https://doi.org/10.1080/13504509.2022.2115576>
18. Uzhva, A., Belinska, S., & Rudenko, N. (2021). Formation of the incentive role of the environmental tax in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 3, 095–099. doi: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-3/095>
19. Shymanska, K. V. (2014). *Problems of environmental taxation in Ukraine: accounting aspects of shadowing of environmental payments*. Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi. (in Ukrainian)
20. Zakharkina, L. S., & Novikov, V. M. (2020). Environmental taxation in Ukraine: prospects for improvement based on foreign experience. *Bulletin of Sumy State University. Economics series*, 4, 121-130. Retrieved from https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/83732/1/Zakharkina_environmental_tax.pdf. (in Ukrainian)
21. Kanonishena-Kovalenko, K., & Shevchenko, L. (2018). *Environmental tax from A to Z*. Kyiv: Open Society Foundation. Retrieved from https://openaccess.org.ua/data/blog_dwnl/Ecological_tax_2018.pdf. (in Ukrainian)
22. Kasperovych, Y. V. (2021). Development of digital tools for tax administration and control. National Institute of Strategic Studies. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-11/tsyfrovii-instrumenty_24112021.pdf. (in Ukrainian)
23. Antypov, V. (2021). Hearing of the VRU committee on issues of environmental policy and nature management "Distribution and use of environmental tax in Ukraine: current state and priority areas of reform." Retrieved from https://komekolog.rada.gov.ua/documents/sluhanja/kom_sluhannia/75533.html. (in Ukrainian)

The article was received by the editors 30.10.2022.

The article is recommended for printing 01.12.2022.